

ศูนย์มิชชันเมืองแพร่

โดย

อ.ประสิทธิ์ พงศ์อุดม

หน่วยงานจดหมายเหตุประวัติศาสตร์และวิจัย สภาคริสตจักรในประเทศไทย

.....

ศูนย์มิชชันเมืองแพร่ เกิดขึ้นจากความต้องการของมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่จะขยายการเผยแผ่คริสต์ศาสนาทางตะวันตกของดินแดนล้านนาเพื่อป้องกันการขยายตัวของคณะมิชชันโรมันคาทอลิกของฝรั่งเศสที่แผ่ขยายมาทางหลวงพระบางของลาว การกำเนิดของศูนย์มิชชันแห่งนี้ย้อนไปถึงเมื่อครั้งที่ศาสนาจารย์แดเนียล แมคคิลวารี ผู้บุกเบิกการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในล้านนาได้เดินทางมาสำรวจเมืองแพร่เมื่อกลางปี ค.ศ.1872 ซึ่งครั้งนั้นท่านยังไม่ประทับใจนักเนื่องจากข้าราชการไม่ค่อยให้การต้อนรับหรืออำนวยความสะดวกเท่าที่ควร ทั้งที่ท่านมีใบผ่านทางที่เจ้าหลวงเชียงใหม่ออกให้มาแสดงเป็นหลักฐานก็ตาม

ในปี ค.ศ.1890 ศาสนาจารย์แมคคิลวารีได้เดินทางผ่านมาที่แพร่อีกครั้งหนึ่งพร้อมด้วยนางสาวมากาเร็ต แมคคิลวารี (บุตรสาว) ศาสนาจารย์ฮิวจ์และนางดอรา เทเลอร์ (มิชชันนารีที่ลำปาง) โดยได้ตั้งเต็นท์นอกเมืองทางประตูม่าน ซึ่งเป็นที่สนใจของชาวเมืองมากเพราะเป็นครั้งแรกที่มีฝรั่งมาพำนัก ณ ที่นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีสตรีฝรั่งสองคนมาด้วยจึงมีคนมามุงดูไม่ว่างเว้น ครั้งนี้มิชชันนารีได้ให้บัพติสมาแก่น้อยวงศ์ ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1890 นับเป็นคริสเตียนชาวแพร่คนแรก น้อยวงศ์เป็นชายตาบอด ท่านได้ยินเรื่องคริสต์ศาสนาและได้ไปหานายแพทย์ซามูเอล ซี. พีเพิลส์ ที่ลำปางให้ช่วยรักษาตา แต่อาการขณะนั้นไม่อาจรักษาได้แล้ว น้อยวงศ์ได้รับการสอนเรื่องคริสต์ศาสนาและกลับเมืองแพร่พร้อมด้วยใบปลิวคำสอนทางศาสนา ท่านให้น้องชายคนหนึ่งติดตามเป็นผู้อ่านเรื่องราวของคริสต์ศาสนาให้ฟัง ทำให้เข้าใจและรับเชื่อเป็นคริสเตียน

ในปี ค.ศ.1893 ได้เกิดทุพภิกขภัยอย่างรุนแรงที่เมืองแพร่ ชาวบ้านต้องอดอยากล้มตายเป็นอันมาก มีขอทานและการลักขโมยชุกชุม การเกิดทุพภิกขภัยครั้งนี้ส่อเค้ามาตั้งแต่ปี ค.ศ.1890 เมื่อการทำงานในหัวเมืองเหนือไม่ได้ผลติดต่อกัน 2-3 ปี โดยเฉพาะที่เมืองแพร่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง นายแพทย์วิลเลียม บริกส์ แห่งศูนย์มิชชันนารีลำปางกล่าวว่า ทุพภิกขภัยครั้งนี้เป็นประสบการณ์ที่น่าเศร้าสลดอย่างที่สุด และศาสนาจารย์แมคคิลวารีได้เขียนในบันทึกอัตชีวประวัติของท่านว่า “ภาพการรายงานจากแพร่เป็นเรื่องของความทุกข์ทรมานอย่างสาหัสเกินจะกล่าว ข้าพเจ้าไม่ยอมทำให้ผู้อ่านรู้สึกเจ็บปวดรวดร้าวโดยการบรรยายอย่างละเอียดถี่ถ้วนอีก”

การเกิดทุพภิกขภัยครั้งนี้ คณะกรรมการบรรเทาทุกข์ของศูนย์มิชชันนารีลำปาง (จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1892) ได้เข้ามาให้การช่วยเหลือ ซึ่งก่อนที่มิชชันนารีจะขนข้าวจากลำปางมาช่วยในปี ค.ศ.1893 นั้น

ได้มีผู้ปกครอง (แม่แก่) น้อย จากคริสตจักรลำปาง ได้มาที่บ้านเวียงทองปาวประกาศว่ามิชชันนารีจะมา แจกข้าวแก่ผู้อดอยาก เมื่อแม่แก่ที่มาแจ้งข่าวกลับไปลำปางก็มีชาวแพรจำนวนหนึ่งติดตามไปด้วย มิชชันนารีได้สอนคริสต์ศาสนาแก่คนกลุ่มนี้ และมีสตรีจากบ้านเวียงทองจำนวนหนึ่งรับบัพติศมาเป็นสมาชิก คริสตจักรลำปางด้วย

ผลจากการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ทำให้มิชชันนารีมีโอกาสประกาศคริสต์ศาสนา นำคนมารับเชื่อ เป็นคริสเตียน และมิชชันนารีมีความคิดอย่างแข็งขันว่า จะต้องเปิดศูนย์มิชชันนารีที่แพรอย่างจริงจัง นายแพทย์บริกส์และนายแพทย์พีเพิลส์ได้เดินทางมาแพรในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1893 เพื่อหาทำเลที่ตั้ง สำนักงานของศูนย์มิชชันนารี ท่านได้ซื้อที่ดินแห่งหนึ่งที่บ้านเซตวัน ริมฝั่งแม่น้ำยม ในราคา 300 รูปี ที่ดินนี้อยู่ติดกับบริษัทบอมเบย์เบอร์มา เทรดิง คอร์ปอเรชั่น นับเป็นทำเลที่เหมาะสมอย่างยิ่งในสมัยนั้น มิชชันนารีได้ให้ลูกหาบแบกของที่แล้วทำรั้วชั่วคราว และจ้างคนงานที่เมืองแพรสร้างบ้านพักกับโสตศอลา หรือสถานรักษาพยาบาลขึ้น ศูนย์มิชชันนารีเมืองแพรได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการมิชชันนารีต่างประเทศ ให้จัดตั้งขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1893 โดยมีครอบครัวของนายแพทย์บริกส์ เป็นมิชชันนารีครอบครัวแรกมาประจำที่ศูนย์มิชชันนารีเมืองแพร

ในปีต่อมามิชชันนารีได้ร่วมกันจัดตั้งคริสตจักรแพรขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ 22 มีนาคม ค.ศ.1894 มีสมาชิก 12 คน ซึ่งเกือบทั้งหมดย้ายสมาชิกภาพมาจากคริสตจักรลำปาง เมื่อถึงเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน มีสมาชิกรวมเป็น 27 คน มีการตั้งแม่แก่ 2 คนแรก คือแม่แก่มา กับแม่แก่น้อยปัญญา งานที่ศูนย์มิชชันนารีเมืองแพรมีนายแพทย์บริกส์เป็นแพทย์ทำการรักษาแบบตะวันตก ศาสนาจารย์เวสตัน เอฟ. ซิลด์ มิชชันนารีเข้ามาใหม่ ดูแลด้านคริสตจักร นางลิเลียน ซิลด์ เปิดสอนเด็กเล็ก ขณะที่นางแอนนาเบลล์ บริกส์ เปิดการสอนสตรีและเด็กหญิงให้หัดอ่าน และร้องเพลงเป็นภาษาคำเมือง

ในระยะ 12 ปีแรก (ตั้งแต่ ค.ศ.1893-1905) มีมิชชันนารีพลัดเปลี่ยนเข้ามาอยู่ที่ศูนย์มิชชันนารีแพรรวม 10 ท่าน เมื่อครอบครัวนายแพทย์บริกส์ออกไปในปี ค.ศ.1896 นางสาวจูเลีย แอทซ์ เข้าในปี ค.ศ.1895-1900 และครอบครัวนายแพทย์เจมส์ โธมัส เข้ามาปฏิบัติงานการแพทย์แทนในปี ค.ศ.1896-1903 จากนั้นก็มีครอบครัวศาสนาจารย์โรเบิร์ต เออร์วิน เข้ามารับผิดชอบในปี ค.ศ.1903-1905 นายแพทย์ชาร์ลส์ เอช. ครุกซ์ เข้ามาในปี ค.ศ.1904-1905

ประวัติศาสตร์คริสตจักรที่เมืองแพรในสมัยแรก ๆ นี้ คริสเตียนต้องประสบกับปัญหาการถูกกดดัน แกล้งข่มเหงจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองบ้าง เช่นมีงานเขียนของมิชชันนารีว่า มี การเรียกเกณฑ์แรงงานที่ไม่ยุติธรรม เจ้าเมืองพยายามที่จะใช้อำนาจเอาเด็กหญิงสองคนซึ่งเป็นลูกจ้างของนายแพทย์บริกส์ไปเป็นนางในคุ่มของตน นายแพทย์บริกส์สามารถช่วยเด็กทั้งสองให้รอดพ้นออกมาได้โดยอ้างสิทธิการเป็นชาวแคนาดาซึ่งป็นคนในบังคับของอังกฤษ (สมัยนั้นอังกฤษมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในดินแดนสยามจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับสยามเมื่อ ค .ศ.1855) ทำให้เจ้าเมืองแพรไม่กล้าล่วงล้ำสิทธิเรื่องนี้เพราะเกรงจะเป็นปัญหายุ่งยากกับอังกฤษ แม้ว่าเรื่องนี้จะเงียบหายไปแต่คริสเตียนก็ยังถูกข่มเหงอยู่เรื่อยมาจน

นายแพทย์บริกส์ต้องใช้ความเป็น "คนในบังคับของอังกฤษ" เข้าช่วยตลอด ซึ่งการปกป้องคุ้มครองบรรดาคริสเตียนดังกล่าวนับเป็นสิ่งทำทนายอำนาจของเจ้าเมืองแพร่เป็นอย่างดี เพราะเจ้าเมืองแพร่สมัยนั้นมักใช้อำนาจข่มเหงราษฎรอย่างมาก ดังมีเรื่องเล่าว่า ถ้าหากเจ้าเมืองแพร่ชอบพอหญิงใดไม่ว่าจะเป็นลูกเขาเมียใครก็ยากที่จะหลุดมือไปได้ และไม่เคยมีใครร้องทุกข์ทั้งนี้เพราะต่างหวาดกลัวอำนาจของเจ้าเมืองนั่นเอง

เมื่อคราวเกิดกบฏเงี้ยวหรือไทใหญ่ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1902 คริสเตียนหลายคนรวมทั้งชาวบ้านได้หลบเข้ามาอยู่ในอยู่ในบริเวณสำนักงานของศูนย์มิชชัน นายแพทย์โรมส์ได้ชักธงอเมริกันเพื่อแสดงเจตการคุ้มครองไม่ให้พวกเงี้ยวรุกล้ำเข้าทำลายทรัพย์สินในเขตของศูนย์มิชชัน การเกิดกบฏเงี้ยวก่อให้เกิดความตระหนกหวาดกลัวเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเจ้าหน้าที่รวมทั้งเด็กและสตรีชาวไทยถูกฆ่าตายหลายคน และพระยาไชยบูรณ์ ข้าหลวงประจำเมืองแพร่ถูกพวกเงี้ยวฆ่าตายในคราวนี้ด้วย

จากบันทึกของมิชชันนารีแสดงว่า เหตุการณ์กบฏของพวกเงี้ยวครั้งนี้คริสเตียนได้ช่วยให้เด็กและสตรีให้รอดพ้นจากคมดาบของพวกเงี้ยวที่ก่อกบฏหลายคน เมื่อเหตุการณ์สงบลง มิชชันนารีและบรรดาคริสเตียนจึงเป็นที่ชื่นชอบของทางกรุงเทพฯ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี แม่ทัพใหญ่ที่นำกองทัพมาปราบพวกกบฏได้มอบหมายนายแพทย์โรมส์เป็นแพทย์ของทางราชการรักษาพวกทหารและพลตระเวนที่เจ็บป่วย ต่อมาผู้มีอำนาจทางสังคมที่เมืองแพร่ยอมรับมิชชันนารีเป็นอย่างดีและมักแสดงความเป็นมิตรอย่างมาก

นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1905-1911 มิชชันนารีได้ลดสถานภาพของศูนย์มิชชันนารีเมืองแพร่เป็นเพียงศูนย์ย่อยอยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์มิชชันนารีลำปาง ไม่มีมิชชันนารีมาประจำการอีก การดำเนินพันธกิจอยู่ภายใต้การนำของผู้นำคริสเตียนคนเมือง เช่น เฒ่าแก่นานชัย นุภาพ เฒ่าแก่หลุม พันธุ์พงศ์ ร่วมดูแลด้านคริสตจักร และมีผู้ช่วยแพทย์คนเมืองดูแลด้านการรักษาพยาบาลด้วย ช่วงนี้มีมิชชันนารีคอยมาดูแลเพียงชั่วคราวชั่วคราว จนกระทั่งถึง ค.ศ.1912 จึงได้เปิดศูนย์มิชชันนารีที่แพร่ขึ้นใหม่โดยมีครอบครัวศาสนาจารย์โรเดอริค กิลลีส ศาสนาจารย์วิลเลียม เยตส์ ครอบครัวนายแพทย์อี ซี คอร์ท และมิสเตอร์อาร์เธอร์ แมคมูลิน เข้ามาประจำการ ในปีแรกของการเปิดศูนย์มิชชันนารีครั้งใหม่นี้ มิชชันนารีได้ก่อสร้างบ้านพัก อาคารโรงพยาบาล อาคารเรียน ณ สถานที่แห่งใหม่ที่บ้านทุ่ง (ที่อยู่ปัจจุบัน) เนื่องจากสถานที่ของศูนย์มิชชันเดิมที่บ้านเซตวันถูกน้ำเซาะตลิ่งพัง จึงมีการย้ายสำนักงานของมิชชันมายังที่แห่งใหม่ในปี ค.ศ.1913 และแหล่งดำเนินพันธกิจต่อมา เมื่อครอบครัวศาสนาจารย์กิลลีสและครอบครัวนายแพทย์คอร์ท ย้ายไปเชียงใหม่ ครอบครัวนายแพทย์ชาร์ลและนางแมรี พาร์ค ก็ครอบครัวศาสนาจารย์คาร์ล คาเลนเดอร์ ได้เข้ามารับผิดชอบแทน

การเปิดศูนย์มิชชันนารีเมืองแพร่ช่วงใหม่มีการเพิ่มจำนวนคริสเตียนอย่างรวดเร็ว เนื่องจากพันธกิจด้านการแพทย์ที่นำโดยนายแพทย์คอร์ท และช่วงได้เกิดโรคระบาดอย่างหนักในหัวเมืองทางเหนือ มิชชันนารีได้ให้การเยียวยารักษามีคนเข้ามาเป็นคริสเตียนอย่างมาก เช่น ชุมชนคริสต์ที่บ้านป่าฝั่ง เมื่อถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1914 มีจำนวนคริสเตียนถึง 95 คน และได้รับการสถาปนาให้เป็นคริสตจักรในปีนี้

โดยมีเฒ่าแก่น้อยป้อม เป็นผู้นำและเป็นนักประกาศในแถบบ้านป่าฝั๋ง พร้อมทั้งมีการตั้งโรงเรียนของ คริสตจักรขึ้นด้วย ในช่วงเดียวกันนี้ครอบครัวนายแพทย์คอร์ท ได้ออกไปปฏิบัติงานที่เชียงใหม่ ท่านนำ เด็กหนุ่มชาวแพร่คนหนึ่งคือนายบุญทา นันทิยา จากบ้านพันเชิง ไปเรียนที่เชียงใหม่ ภายหลังนาย บุญทาได้เป็นแพทย์ชั้นสองที่มีชื่อเสียงอย่างมากทั้งในเมืองแพร่และเมืองน่าน

ในปี ค.ศ.1919 ครอบครัวนายแพทย์พาร์คและศาสตราจารย์คาเลนเดอร์ ย้ายไปทำงานกับหมู่คน ไทที่เชียงรุ่งทางตอนใต้ของจีน ได้นำครอบครัวคริสเตียนหลายครัวเรือนจาก เมืองแพร่ไปด้วย ขณะที่ ครอบครัวศาสตราจารย์อาร์ ไอ. แมคคอร์เนล และครอบครัวศาสตราจารย์จอห์น เอช. และนางเอ็มมา ฟรีแมน ได้เข้ามารับผิดชอบงานตั้งแต่ปี ค.ศ.1919 จนถึงต้นเดือนมิถุนายน ค.ศ.1921 ศาสตราจารย์ฟรีแมน ต้องกลับสหรัฐอเมริกาเนื่องจากตกม้าได้รับบาดเจ็บสาหัสขณะออกไปเผยแผ่คริสต์ศาสนาและเยี่ยมเยียน คริสเตียนที่หมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งและท่านเสียชีวิตในปีต่อมา ในช่วงที่ขาดมิชชันนารีเช่นนี้ นายแพทย์ ครูก์ จากลำปางได้มาดูแลที่ศูนย์มิชชันนารีเมืองแพร่ พร้อมด้วยศาสตราจารย์เจคอบ แอล ฮาร์ทเชลล์

ประมาณปี ค.ศ.1922-1923 มีการสร้างคริสตจักรที่บ้านดอนมูน มีครูคำตันเป็นผู้อภิบาล นาง เอ็มมา ฟรีแมน ได้บริจาคเงินสมทบการสร้างโบสถ์ 100 บาท เพื่อเป็นการระลึกถึงศาสตราจารย์ฟรีแมน และทางคริสตจักรยังได้ตั้งโรงเรียนขึ้น เรียกว่าโรงเรียนฟรีแมนอนุสรณ์ ครูคำตัน เป็นผู้รับผิดชอบโรงเรียน ด้วย ในปีต่อมาได้มีการตั้งคริสตจักรขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่บ้านห้วยไร่ มีสมาชิกจากบ้านด่านและบ้านห้วยไร่มา รวมกัน ผู้ปกครองทองอยู่ ธรรมวรรณ จากเมืองแพร่เป็นผู้นำและอภิบาล คริสตจักรแห่งนี้เป็นต้นกำเนิด ของกลุ่มคริสเตียนและคริสตจักรต่างๆ ในเขตอุตรดิตถ์ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองหลายแห่ง

เมื่อถึงปี ค.ศ.1928 ซึ่งเป็นวาระครบรอบ 100 ปี ของคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย ขณะนั้นการเผยแผ่คริสต์ศาสนาที่เมืองแพร่ได้ขยายไปยังเขตอุตรดิตถ์ด้วย และถึงปีนี้มีคริสตจักร 4 แห่ง คือคริสตจักรเมืองแพร่ คริสตจักรป่าฝั๋ง คริสตจักรดอนมูน และคริสตจักรห้วยไร่ มีสมาชิกกว่า 700 คน มีโรงเรียน 4 แห่ง นักเรียนประมาณ 150 คน และมีโรงพยาบาลซึ่งเข้าใจว่ามีแพทย์คนเมือง เช่นหมอ ศรีมูล พิณคำ หมอสุ่ม ธรรมวรรณ หมอบุญทา นันทิยา และพ่อเลี้ยงจันทร์ดี เป็นผู้รับผิดชอบ ต่อมา ในปี ค.ศ.1929 ครอบครัวศาสตราจารย์ฮาร์ทเชลล์ กลับออกไป ครอบครัวของศาสตราจารย์เกย์ลอร์ด น็อกซ์ จากเมืองตรังเข้ามารับผิดชอบตั้งแต่ปี ค.ศ.1927 และมีมิชชันนารีอีกสองครอบครัวมาช่วยงาน ระหว่างปี ค.ศ.1931-1933 คือครอบครัวนายแพทย์เจ วี ฮาร์ท และครอบครัวศาสตราจารย์เอิน ซี เอลเดอร์ ครอบครัวของศาสตราจารย์น็อกซ์ อยู่เมืองแพร่จนถึงปลายปี ค.ศ.1941 นับเป็นมิชชันนารีที่อยู่ เมืองแพร่ยาวนานที่สุด และทำการก่อสร้างอาคารต่างๆ มากกว่ามิชชันนารีท่านอื่น ๆ

พันธกิจของมิชชันนารีที่ศูนย์มิชชันเมืองแพร่ นอกจากการเผยแผ่คริสต์ศาสนาโดยตรงแล้วยังได้ ริเริ่มการศึกษาและการแพทย์ด้วย ด้านการศึกษามิชชันนารีเปิดสอนตั้งแต่แรกตั้งศูนย์มิชชันนารี ภายหลัง ได้จัดตั้งโรงเรียนหญิงและชาย (ไม่ทราบปีจัดตั้ง) ต่อมาในปี ค.ศ.1923 โรงเรียนทั้งสองได้รวมกันเป็น โรงเรียนเจริญราษฎร์ ส่วนงานด้านการแพทย์มีนายแพทย์มิชชันนารีเข้ามารับผิดชอบหลายท่าน และบาง

คราวก็มีผู้ช่วยแพทย์คนเมืองที่เป็นชาวเมืองแพร่ช่วยดูแลเช่น นายแพทย์ศรีมูล พิณคำ หมอสู่ม
ธราวรรณ หมอบุญทา นันทิยา และนอกจากนี้ยังมีนายแพทย์สว่าง สิงหนेत्र จากเชียงใหม่ มารับ ผิด
ชอบช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง มรดกด้านการแพทย์ของมิชชันที่ตกทอดถึงปัจจุบันคือโรงพยาบาล
แพร่คริสเตียน

บรรณานุกรม

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. รากเหง้าคริสตจักรเมืองแพร่. นำเสนอในการสัมมนา เรื่อง "มองอดีตสู่ออนาคต"
100 ปีคริสต์ศาสนาในเมืองแพร่. ณ โรงเรียนเจริญราษฎร์ อ.เมือง จ.แพร่. วันที่ 1 เมษายน
1994.

สภาคริสตจักรในประเทศไทย. 60 ปี สภาคริสตจักรในประเทศไทย. กรุงเทพฯ สภาคริสตจักรฯ,
1994.

McFarland, George B. Historical Sketch of Protestant Missions in Siam-1828-1928. Bangkok :
Bangkok Times Press, 1928.

Wells, Kenneth E. History of Protestant Work in Thailand 1828-1958. Bangkok : Church of
Christ in Thailand, 1958.

โรงเรียนเจริญราษฎร์. เจริญราษฎร์อนุสรณ์ 66.แพร่ : พิษัยการพิมพ์, มปป.

คริสตจักรภาคที่ 4 แพร่-อุตรดิตถ์. 100 ปี พระกิตติคุณเข้าสู่จังหวัดแพร่-อุตรดิตถ์. แพร่ ; คริสตจักรภาคที่
4 แพร่-อุตรดิตถ์, 1994.